

issues. Enacted legislation (including in respect of administrative-legal sphere), though timely, however, still not provided a mechanism for their implementation, or are those that require additions or changes.

The conclusions reflect the results of the study and separately stated that the matter of updating the administrative law doctrines, ideas, theoretical constructs, representation of the directions of development of society, the state and public administration, building and activities of the Executive authorities and their relations with citizens and non-state entities should be the subject of ongoing research and discussions, public discussions. The same applies to the ways and prospects of improvement of administrative legislation and the feasibility of its systematization and codification.

Keywords: legal doctrine, administrative-legal doctrine, public administration, ideology of anthropocentrism, administrative legislation.

DOI: 10.33663/2524-017X-2020-11-4

УДК 340.1

*Наталія Миколаївна Пархоменко,
вчений секретар Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор*

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО З'ЯСУВАННЯ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ ПРАВОВИХ АКТІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Постановка проблеми. Вхідження України до європейського правового простору, застосування практики Європейського суду з прав людини зумовило поступове проникнення прецедентних засад у національну правову систему, в тому числі шляхом розвитку правової доктрини, появи нових форм права, зміни чинного законодавства, системи джерел права, зв'язків та співвідношення між ними. Зазначені зрушення внесли корективи і у процес судового правозастосування. Здобутий наразі досвід свідчить як про підвищення ефективності судової влади, так і про низку проблем та ризиків, які виникли у зв'язку зі змінами. Тому зазначені процеси потребують наукового осмислення та конкретних пропозицій. В цьому аспекті слушною видається теза С. Шевчука про те, що необхідність зміцнення судової влади в Україні, реалізація принципів правової визначеності, рівності, довіри до права та єдності судової практики вимагає посилення уваги юридичної науки до явища нормативності актів судової влади (правозастосовних) не лише з метою позбавлення від догм формалізму та ілюзій радянського минулого, але й для ефективного практичного вирішення проблем вітчизняного правозастосування [9, с.135].

Першочергово йдеться про з'ясування сутності, змісту та призначення правових актів судової влади у національному правопорядку загалом та системі права зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена проблематика не є новою для вітчизняної та зарубіжної юридичної науки та вже отримала певний аналіз у працях М. Й. Байтіна, С. В. Васільєва, М. М. Вовпенка, С. К. Загайнової, В. В. Ількова, М. В. Кармаліти, Д. М. Лилака, М. М. Марченка, Ю. А. Тихомирова, І. В. Решетнікової, В. В. Решоти, Г. О. Христової, С. В. Шевчука та ін.

Сутнісно, щодо з'ясування юридичної природи правових актів судової влади, необхідно зазначити, що у відносно недалекому минулому, а саме протягом ХХ століття і дотепер, предметом наукових досліджень в даному аспекті були сутність, зміст, призначення революційної правосвідомості як джерела права, коли нею керувались при вирішенні судами справ по суті; судової правотворчості загалом; постанов пленуму верховного та спеціалізованих вищих судів; судового прецеденту як джерела права у країнах англо-саксонської та романо-германської правових систем; місця рішень ЕСПЛ у правовій системі України; судової практики; судової доктрини; правових позицій Верховного Суду; юридичної сили висновків Верховного Суду і т. ін. Тобто спектр проблематики є дуже широким та охоплює різні за своєю природою явища та процеси. При цьому невинувато

поза увагою вчених тривалий час залишалось вивчення виникнення, сутності, прояву та значення судової доктрини у правовому регулюванні суспільних відносин. Загалом протягом тривалого часу сформувалася та ствердилася доктрина сталої судової практики, згідно з якою правові акти судової влади мають нормативний зміст.

Наразі аналіз здобутків юридичної науки та юридичної практики свідчить про відсутність єдиного підходу у правозастосуванні до судової практики, актів судової влади через правову невизначеність, в даному випадку – неоднозначність положень чинного законодавства України щодо їх юридичної сили та обов'язковості до виконання. У зв'язку з цим увагу привертають окремі новели чинного законодавства України, зокрема введення в законодавче поле такого інституту, як «зразкова справа», надання постановам Верховного Суду обов'язкового до виконання значення. Відповідно, метою нашого дослідження є з'ясування юридичної природи сутності, змісту та юридичної сили правових актів судової влади на сучасному етапі розвитку правопорядку в Україні [7].

Основні результати дослідження. Необхідно звернути увагу на нещодавнє оновлення процесуального законодавства. Такою зміною, наприклад, є запозичення з юридичної практики зарубіжних країн та введення в адміністративний процес поняття зразкових справ, порядку їх розгляду та винесення рішення.

Згідно з п. 22 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України зразкова адміністративна справа – це типова адміністративна справа, прийнята до провадження Верховним Судом як судом першої інстанції для постановлення зразкового рішення. Параграфом 3 цього ж Кодексу визначено порядок розгляду типових та зразкових справ. При цьому кількість таких справ для визнання їх типовості не визначено, тому суд на власний розсуд визначає їх достатність для звернення до ВС.

Не вдаючись до детального аналізу порядку розгляду та прийняття рішення у зразковій справі, необхідно наголосити, що за результатами розгляду зразкової справи ВС приймає рішення, обов'язкове для врахування при розгляді справ, які аналогічні тій, по якій прийнято рішення. У рішенні по типовій справі ВС зазначаються ознаки, якими наділена ця категорія типових справ. Це важливо для визначення судами ознак типовості, за якими вже є зразкові рішення. Також у рішенні вказуються обставини, які тягнуть за собою аналогічне застосування норм, а які обставини навпаки – відхилення від аналогічного застосування норм. Крім того, у зразковій справі суд вказує, як правильно застосовувати норми, які використовуються для аналогічних справ. Рішення у зразковій справі може бути оскаржено в апеляційному порядку, в такому випадку розглядом буде займатися Велика палата Верховного Суду. У касаційному порядку типову справу може бути оскаржено тільки в деяких випадках: якщо справу не визнано типовою згідно з ознаками такої справи; якщо судом розглянуто як типову справу, яка не відповідає його ознакам; якщо судом не враховано рішення по зразковій справі [10].

Упродовж 2019 року Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду розглядав 28 зразкових справ. У 13 справах відмовлено у відкритті провадження, в 1 справі провадження закрито, по суті розглянуто 9 справ. У 2019 році набрали чинності 2 рішення, ухвалені у 2018 році, та 3 рішення – ухвалені у 2019 році [2].

На думку Верховного Суду, інститут зразкових справ дає можливість швидше впоратися з навантаженням суду та забезпечує принцип правової визначеності. Основна мета в тому, щоб громадяни України в типових справах отримали якнайшвидше ефективний судовий захист і справи були динамічно розглянуті судами першої інстанції, для яких взірцем є зразкова справа. Зразкові рішення мають застосовувати всі суб'єкти владних повноважень [2].

В аспекті нашого дослідження необхідно наголосити, що відповідно до ч. 3 ст. 291 Кодексу адміністративного судочинства України при ухваленні рішення у типовій справі, яка відповідає ознакам, викладеним у рішенні Верховного Суду за результатами розгляду зразкової справи, суд має враховувати правові висновки Верховного Суду, викладені у рішенні за результатами розгляду зразкової справи.

У зв'язку з цим виникає запитання: як необхідно тлумачити словосполучення «суд має враховувати»? Адже при винесенні рішення по конкретній справі суддя має керуватись відповідним чинним законодавством та чи або рішенням Верховного Суду у зразковій справі. До того ж, рішення Верховного Суду у зразковій справі – це судовий прецедент чи судова практика, чи судова доктрина і яка його юридична сила? Яка кількість справ є достатньою для визнання її типовою для передачі до Верховного Суду? Чи є у суду дискреційні повноваження в частині визначення справи типовою?

Тобто наразі зазначені законодавчі положення не дають відповіді на ці питання і тому потребують тлумачення. На нашу думку, першочергово слід визначити співвідношення таких понять, як судовий прецедент, судова практика, судова доктрина та рішення у зразкових справах.

Як відомо, судова практика створюється в результаті правозастосовної діяльності суду та поділяється на первинну, прецедентну та керівну. Прецедентна практика є досвідом застосування законодавства, вираженим в постановках та визначеннях вищих судових органів з конкретних справ, що мають принциповий характер (тобто з таких справ, які найбільш гостро виявляють спірні питання застосування закону, які по-різному вирішуються нижчими інстанціями). Така практика дає прецедент тлумачення застосування права, який не створює нових норм права, здійснює роз'яснення вже існуючої норми права із створенням певного сталого положення про застосування норми права з аналогічних справ. Керівна практика включає в себе досвід застосування законодавства, що виражений в особливих актах вищих судових та інших юрисдикційних органів (постановах Пленуму Верховного Суду (змінено автором)), в яких ці практики узагальнено та сформульовано у вигляді конкретизуючих норму приписів. Це найвища форма практики, якій надається керівне значення [1, с. 340-341]. Але в будь-якому випадку судова практика – це результат тлумачення судом сутності та змісту норм права щодо конкретних випадків. Таким чином відбувається розкриття, конкретизація змісту цієї норми права у вигляді правової позиції (положень нормативного змісту) суду, яка викладається у мотивувальній частині рішення.

Загальноприйнятою є концепція, згідно з якою судовий прецедент – це прийняте з конкретної справи, яке набрало чинності, рішення суду або постановка вищої судової інстанції за результатами узагальнення судової практики, яке в подальшому при розгляді аналогічних справ застосовується в якості джерела права у формально-юридичному розумінні у країнах, що належать до сім'ї загального права. Відповідно судовий прецедент є похідним від судової практики, одним із її результативних проявів, яка має більш широкий спектр об'єктивації.

Щодо судової доктрини, то вона виникає в результаті тлумачення норм права уповноваженими суб'єктами – судами. І саме завдяки такій діяльності виробляються загальносприйняті підходи до вирішення конкретних справ по суті. Але за одних обставин судова доктрина стає судовим прецедентом, а за інших – має рекомендаційний, роз'яснювальний характер. Крім того, з позицій теорії права, важливо розуміти співвідношення понять «правова доктрина» та «судова доктрина». Зокрема, природа правової доктрини полягає передусім у тому, що вона є результатом пізнання правової науки, її невід'ємною структурною частиною [3, с. 56]. Судова доктрина є результатом правотлумачної діяльності уповноважених суб'єктів.

Виникнення правової доктрини починається з висунення ідей, підходів до розв'язання певної правової проблеми та їх розвитку. В результаті формується концептуальний підхід, вчення або теорія, які далі можуть бути чинником правотворення, правотворчості, законотворчості, правозастосування. Судова доктрина виникає в результаті правозастосування, коли суддя встановлює фактичні обставини справи, здійснює їх юридичну кваліфікацію та вирішує справу по суті. Відповідно, в ході розгляду типових справ суддя керується попереднім досвідом та, зазвичай, приймає аналогічне рішення. Таким чином здійснюється формування типового, одноманітного концептуального підходу до вирішення аналогічних справ суддею, виникає т. зв. судова доктрина, яка залежно від об'єктивації може мати обов'язковий чи рекомендаційно-роз'яснювальний характер.

Незалежно від сутності та змісту тієї чи іншої правової доктрини, вона не має юридичної сили, тобто обов'язкового значення для виконання. Важливою складовою доктрини є аргументація, доказовість її тверджень, що, власне, визначає її як науково-правову [3, с. 56]. Зазвичай одночасно виникає та співіснує чимало наукових концепцій, спрямованих на розв'язання однієї проблеми. Це конкуруючі доктрини. При цьому вони співіснують, мають як прихильників, так і опонентів. Положення правової доктрини можуть базуватися на філософських, загальнонаукових та конкретнонаукових методах дослідження, містити ідеї чи концепції, які суперечать положенням чинного законодавства. На відміну від цього, в результаті вирішення типових справ і прийняття типових рішень суд не може вийти за межі чинного законодавства.

Суб'єктами вироблення правової доктрини можуть виступати науковці, практикуючі юристи за власною ініціативою або за родом діяльності в ході наукової діяльності в наукових установах або закладах вищої освіти. Основна особливість доктринального тлумачення полягає не в тому, що воно здійснюється особами, наділеними вченими ступенями і званнями [8, с. 228].

У цьому зв'язку варто також зазначити, що доктринальне тлумачення одночасно є і професійним, лише з тією відмінністю, що здійснюється воно на більш високому рівні, із залученням наукових засобів, методів і сучасних досягнень науки [3, с. 60].

На відміну від цього, суб'єктами формування судової доктрини є судові органи, окремі судді, тобто спеціально уповноважені особи, професійні здібності яких відповідають законодавчо визначеним вимогам, що висуваються для зайняття посади судді. При цьому, що дуже важливо, часто судді мають науковий ступінь та вчене звання, іноді поєднують свою діяльність з викладацькою чи науковою роботою. У перспективі запровадження електронного суду та штучного інтелекту судова практика зазнає сутнісних і якісних змін, що також потребуватиме наукового осмислення. Зокрема, система штучного інтелекту аналізує судову практику, формує конкретні структуровані бази даних. Апеляційну скаргу, яку отримує суддя, система аналізує, знаходить за ключовими словами релевантну судову практику, та фактично пропонує проєкт рішення з огляду на існуючі правові позиції [6, с. 135].

Отже, судова практика – це результат правозастосовної діяльності суду, що знаходить прояв у таких правових актах: постановках пленуму вищих судів, рішеннях у зразкових справах, узагальненнях судової практики, інформаційних листах, судових рішеннях, яким надається різна юридична сила, що визначає їх загальнообов'язковість при вирішенні аналогічних справ. Відповідно, в ході такої діяльності суду виробляються концептуальні підходи до вирішення певних категорій справ, відповідно виникає судова доктрина. Судовий прецедент – це результат діяльності судів вищих інстанцій з розгляду та вирішення справ. Таким чином, згадані правові акти – це різні види об'єктивації судової практики, яка в цьому випадку щодо них виступає первинним та родовим поняттям.

Щодо юридичної сили правових актів суду, то насамперед вона визначається ієрархією судових органів. З іншого боку – одні з них мають суто рекомендаційний характер, інші – загальнообов'язкове значення. При цьому необхідно зазначити, що обов'язковість актів судової влади встановлюється, як правило, не законом, а самою судовою владою з метою забезпечення вимог здійснення правосуддя та судовою охороною принципів права конституційного рівня [9, с. 135].

У зв'язку з цим в юридичній науці вже майже століття не вщухають дискусії (С. Н. Братусь, А. Б. Венгеров, І. В. Решетнікова, Г. А. Жилін, Р. З. Лівшиц, В. В. Ільков та ін.) щодо необхідності законодавчого визнання та закріплення за судовою практикою – правовими позиціями суду вищої інстанції – постановами Верховного Суду, статусу джерела права у формально-юридичному розумінні. Серед аргументів: рівність всіх гілок державної влади, які є самостійними та мають державно-владні повноваження. Тому і судова влада априорі має право приймати нормативно-правові акти у сфері наданих їй повноважень. Це також підтверджують положення чинного законодавства України. Зокрема, згідно зі ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Крім того, висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права.

На думку окремих науковців, ті акти, в яких містяться правові висновки про порядок застосування норм права – постанови Верховного Суду, постанови Пленуму Верховного Суду та Вищих спеціалізованих судів та узагальнення судової практики – мають статус джерела права: постанови Верховного Суду, в яких містяться висновки щодо застосування норм права (з прийняттям нової редакції КАС України – рішення Верховного Суду у типовій чи зразковій справі); судові акти вітчизняних судів – постанови Пленуму Верховного Суду України, Пленумів Вищих спеціалізованих судів, листи та узагальнення Верховного Суду України, Верховного Суду України та Вищого адміністративного суду України, в яких надається тлумачення норм права та висновки щодо їх застосування [4, с. 35].

Відповідно, в Україні, характерні ознаки правової системи якої визначають її як країну романо-германської правової сім'ї, суд не має правотворчих повноважень та, відповідно суд не створює нових норм права, а судовий прецедент не визнається як джерело права. Але фактично, згідно з чинним законодавством рішенням Верховного Суду, постановам вищих судів надається загальнообов'язкове значення та статус джерела права у формально-юридичному розумінні. Зазначене також підтверджується можливістю скасування рішення суду, у випадку, коли суддя при вирішенні справи не урахував постанову Верховного Суду або рішення у зразковій справі. Зокрема, відповід-

но до п. 4 ст. 263 Цивільного процесуального кодексу України «Законність і обґрунтованість судового рішення»: при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду.

Серед підстав для повного або часткового скасування рішень і передачі справи повністю або частково на новий розгляд або для продовження розгляду ч. 5 ст. 411 ЦПК зазначено: «Висновки суду касаційної інстанції, в зв'язку з якими скасовано судові рішення, є обов'язковими для суду першої чи апеляційної інстанції під час нового розгляду справи».

Такий детальний аналіз правових актів судової влади обумовлений практичною потребою з'ясування їх сутності, змісту та юридичної сили. Дослідження свідчить, що проблема є багатоаспектною, потребує комплексного підходу до її розв'язання. У даному випадку не йдеться про діяльність Пленуму Верховного Суду з аналізу судової статистики та узагальнення судової практики, в результаті якої надаються роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства при вирішенні судових справ.

Інша справа, що, як нами вже зазначалось у попередніх публікаціях, в Україні на конституційному рівні вже закріплено систему джерел права, визначена їх ієрархія, але серед них відсутні правові акти судової гілки влади. У кожному галузевому кодифікованому законі також визначено перелік актів – джерел права, як от у: ст. 4 Цивільного кодексу України «Акти цивільного законодавства України» або ст. 3 Цивільного процесуального кодексу України «Законодавство про цивільне судочинство». Але серед них також відсутні зазначені правові акти. Тому наразі система джерел права у формально-юридичному розумінні потребує певного корегування. Принцип правової визначеності передбачає чітке розуміння суб'єктом правозастосування – суддею ієрархії норм права, тобто їх юридичної сили та співвідношення для винесення правосудного рішення.

Підсумовуючи, можна зазначити, що судова практика, судова доктрина, судовий прецедент – це різні явища, які мають спільну природу – виникають в результаті діяльності суду, але при цьому мають різні прояви об'єктивності та юридичну силу, а відповідно і значення в правовій системі, системі права та джерел права. Судова практика має первинне значення щодо судового прецеденту та судової доктрини, які є її результатом та формами прояву. Судова доктрина не завжди об'єктивується у вигляді судового прецеденту, тобто може мати як обов'язковий, так і рекомендаційний характер.

Висновки. В результаті удосконалення чинного законодавства України, а саме останнім часом – це введення інституту зразкової справи та обов'язковості висновків Верховного Суду, відбулося зміцнення його позицій у виконанні ним завдання щодо забезпечення єдності судової практики. На думку Д. Луспенника, надання законодавцем такого права лише суду касаційної інстанції не є недосконалістю процесуальних норм, а є тим механізмом, який має забезпечити єдність судової практики, аби позиції суду стали надійними «стовпами» і джерелами судової практики, сприяли прогнозованості вирішення окремих категорій справ [5].

З іншого боку – в результаті діяльності Верховного Суду формулюються правові позиції, яким надається статус обов'язковості до застосування. Можливість скасування рішень суду, які не базувались на правових позиціях Верховного Суду, вищих спеціалізованих судів, положеннях пленуму Верховного Суду, визначає юридичну силу цих правових актів. Зокрема йдеться про визнання їх загальнообов'язкового характеру до виконання, та відповідно джерела права у формально-юридичному розумінні. Відповідно, правозастосовні акти судової влади набувають нормативного характеру, в результаті чого зникає чітка межа між нормативно-правовими та індивідуально-правовими актами [9, с. 135].

Це, по суті, правотворчість суду, в результаті якої створюються правові приписи, які об'єктивуються у вигляді рішення у зразковій справі або постанов судів вищих інстанцій. Відповідно наразі існує об'єктивна потреба у легалізації правотворчих повноважень суду, що має бути закріплено на конституційному рівні. Тобто об'єктивна реальність має бути формально визначеною.

Список використаних джерел

1. *Алексеев С. С.* Общая теория права. М., 1981. Т. 1. С. 361.
2. *Верховний Суд у цифрах і фактах за 2019 рік* : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/!/Zvit_2019.pdf
3. *Євграфова Є.* Доктрина у правовій науці і юридичній практиці // Вісник Національної академії правових наук України № 2 (73) 2013. С. 52-62.
4. *Ільков В. В.* Джерела права в адміністративному судочинстві України [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Ільков Василь Васильович ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2017. 478 с. : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/16/1.pdf>
5. *Луспенник Д.* Відступлення від правових висновків ВСУ: аналіз судової практики у цивільних справах: <https://court.gov.ua/press/interview/543652/>
6. *Мищенко І.* Качественных решений и единства практики можно достичь только диджитализировав суды https://jurliga.ligazakon.net/analytics/191352_kachestvennykh-resheniy-i-edinstva-praktiki-mozhno-dostich-tolkodidzhitalizirovav-sudy---sudya-kkhs-vs-ivan-mishchenko
7. *Представлене дослідження не передбачає аналіз сутності та змісту правових актів Конституційного Суду України.*
8. *Сырых В. М.* Теория государства и права : учебник / В. М. Сырых. М. : Юстицинформ, 2006. 703 с.
9. *Шевчук С.* Нормативность актов судебной власти: эволюция мнений в отечественном правоведении / С. Шевчук // Право Украины. 2013. № 1. С. 133-151.
10. <https://profit-consul.com.ua/blog/obraztsovye-dela-v-administrativnom-protssesse>

References

1. *Aleksieiev S. S.* Obshchaia teoriya prava. M., 1981. T. 1. S. 361.
2. *Verkhovnyi Sud u tsyfrakh i faktakh za 2019 rik* : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/!/Zvit_2019.pdf
3. *Ievhrafova Ye.* Doktryna u pravovii nauksi i yurydychnii praktytysi // Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy № 2 (73) 2013. S. 52-62.
4. *Ilkov V. V.* Dzherela prava v administratyvnomu sudochynstvi Ukrainy [Tekst] : dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.07 / Ilkov Vasyl Vasylovych ; Dnipropetr. derzh. un-t vnutr. sprav. Dnipro, 2017. 478 s. : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/16/1.pdf>
5. *Luspenyk D.* Vidstuplennia vid pravovykh vysnovkiv VSU: analiz sudovoi praktyky u tsyvilnykh spravakh: <https://court.gov.ua/press/interview/543652/>
6. *Myshchenko Y.* Kachestvennykh resheniy u edynstva praktyky mozhno dostykh tolko dydzhytalyzyrovav sudy https://jurliga.ligazakon.net/analytics/191352_kachestvennykh-resheniy-i-edinstva-praktiki-mozhno-dostich-tolkodidzhitalizirovav-sudy---sudya-kkhs-vs-ivan-mishchenko
7. *Predstavlene doslidzhennia ne peredbachaie analiz sutnosti ta zmistu pravovykh aktiv Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy.*
8. *Syrykh V. M.* Teoriya hosudarstva y prava : uchebnyk / V. M. Syrykh. M. : Yustytynform, 2006. 703 s.
9. *Shevchuk S.* Normatyvnost aktov sudebnoi vlasty: evoliutsiya mneniy v otechestvennom pravovedeniy / S. Shevchuk // Pravo Ukrainy. 2013. № 1. S. 133-151.
10. <https://profit-consul.com.ua/blog/obraztsovye-dela-v-administrativnom-protssesse>

Пархоменко Н. М. Доктринальні підходи до з'ясування сутності та змісту правових актів судової влади

З'ясовано юридичну природу сутність, зміст та юридичну силу правових актів судової влади на сучасному етапі розвитку правопорядку в Україні загалом та системі джерел права зокрема. В результаті наголошено, що судова практика, судова доктрина, судовий прецедент – це явища, які мають спільну природу – виникають в результаті діяльності суду, але при цьому мають різні прояви об'єктивності та юридичну силу, а відповідно і значення в правовій системі, системі права та джерел права. Судова практика має первинне значення щодо судового прецеденту та судової доктрини, які є її результатом та формами прояву. Судова доктрина не завжди об'єктивується у вигляді судового прецеденту, тобто може мати як обов'язковий, так і рекомендаційний характер. Рішення у зразковій справі розглядається як судова доктрина, один із результативних проявів судової практики. Із введенням у процесуальне законодавство такого інституту, як «зразкова справа», та надання постановам Верховного Суду обов'язковості до виконання значення відбулося зміцнення позицій Верховного Суду у виконанні ним завдання щодо забезпечення єдності судової практики. З іншого боку – в результаті діяльності Верховного Суду формулюються правові позиції, яким надається статус обов'язковості до застосування та відповідно, нормативно-правовий характер.

Ключові слова: доктрина, суд, акти, правотворчість, прецедент, зразкова справа, практика, постанова, пленум, рішення.

Parchomenko N. M. The doctrinal approaches to figuring out the judiciary legal acts' essence

It was found the legal nature, essence, concept and legal effect of the judiciary legal act's at the current stage of development of the rule of law in Ukraine.

At the moment, a legal science and legal practice has not the only approach to defining the application of the law by a court and judiciary legal acts.

Their legal force is not clearly defined in the Ukrainian legislation, but they are binding. Therefore, the new Ukrainian legislation is investigated, namely the implementation of such legal ties as exemplary case of enshrining the binding nature of the Supreme Court's judgements.

It was found out that the judicial practice, judicial doctrine and judicial precedent have the common nature.

They are the result of court's activity, but in doing so, they have the different forms and legal force, thus, their status in the legal system, system of law and legal sources also differ.

The judicial practice is primary to the judicial precedent and judicial doctrine, which result from the judicial practice and which are its manifestation.

The judicial doctrine could have as a binding nature as a nature of recommendations. The judgements in exemplary case is regarded as judicial doctrine, as one of efficient manifestation of judicial practice.

Therefore, the Supreme Court's attitude were strengthened, since it has to ensure unity of judicial practice.

Furthermore, the Supreme Court formulates the legal attitudes, that are binding. The court's judgements, that are not based on the legal attitudes of the Supreme Court, the High Specialized Courts, the regulations of Supreme Court's plenary, could be cancelled. So they are compulsory. They are the legal source at the formal legal level. Thus, judiciary's law-enforcement acts have the normative content. Thereby, a clear distinction between legal and individual acts disappear.

This is a judicial legislation. It results in the legal regulations, namely, judgements in an exemplary case or an order confirmed by the higher court.

Accordingly, at the moment there is a need to legalize the legislation power of the court, what must be done on the constitutional level. That is, the reality must be formally enshrined.

Keywords: doctrine, court, acts, legislation, precedent, exemplary case, practice, order, plenary, judgement.

DOI: 10.33663/2524-017X-2020-11-5

УДК 321.01; 342.2

*Олександр Васильович Батанов,
провідний науковий співробітник
відділу конституційного права
та місцевого самоврядування
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор*

**ДОКТРИНА СУЧАСНОГО УНІТАРИЗМУ:
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ**

Постановка проблеми. Новітня конституційна історія України свідчить, що найбільш багатоаспектною і складною є проблема утвердження в Україні оптимальної форми державного устрою. У політико-правовій науці в цілому та сучасній конституціоналістиці дана проблема вже три десятиліття активно дебатуються ученими-державознавцями, політиками, громадськими діячами.

Попри незворотність курсу на формування України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової, унітарної держави, територія якої в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною (ст. ст. 1–2 Конституції України [14]), питання щодо форми державного устрою України, її адміністративно-територіальної організації, вирішення пов'язаних із ними національно-політичних, мовних та соціально-економічних проблем суспільства залишаються доволі дискусійною стороною політичного та правового життя сучасної України. Особливо болісно загострилися та актуалізувалися ці питання в умовах анексії АРК та збройної інтервенції Російської Федерації проти України.